

GESCHIEDENIS

1. DE PREHISTORIE

De Prehistorie van een plaats begint bij de oudste sporen van menselijke bewoning. In Aardenburg is dat rond 5500 v. Christus. We weten dit uit archeologisch onderzoek. Uit die tijd zijn kleine stukken gereedschap gevonden die behoorden tot rondtrekkende groepen mensen. Zij leefden van de jacht en de visvangst en van het verzamelen van vruchten. Ze worden daarom jagers/verzamelaars genoemd. Ze leefden nomadisch, dat wil zeggen: ze trokken van streek naar streek, juist daar waar de meeste herten, zwijnen, vissen leefden en de meeste bessen, wortels en zovoorts voorkwamen.

Op een zeker moment rond 5500 voor Christus heeft een groep mensen ook in Aardenburg een kamp opgericht. Hun gereedschap: krabbertjes, mesjes, en dergelijke is gemaakt van vuursteen, een materiaal dat nog steeds de kust, b.v. bij Cadzand, wordt gevonden.

Waarom juist Aardenburg is uitgekozen als tijdelijke vestigingsplaats is eenvoudig te verklaren. Aardenburg lag namelijk op een zandheuvelrug, een aantal meters boven de onmiddellijke omgeving. Op die plaats is de omgeving goed in de gaten te houden. Tegenwoordig is deze heuvelrug grotendeels afgesleten, maar toch nog wel herkenbaar.

Na ± 5500 voor Christus is er sprake van een groot gat in de bewoningsgeschiedenis: pas rond het jaar 175 na Christus vinden we opnieuw sporen van bewoning. Voor zover bekend woonden er dus voor meer dan 5000 jaar geen mensen in Aardenburg. Het is echter best mogelijk dat bij opgravingen in de toekomst nog eens zal blijken dat er in die lange periode toch mensen gewoond hebben. De eerste aanwijzingen hiertoe zijn er al: ten zuiden van Sint Kruis zijn door middel van luchtfotografie 2 grote ronde vormen in het landschap ontdekt, misschien de resten van grafheuvels uit de bronstijd (ca. 1500 voor Christus).

2. DE ROMEINSE TIJD

De volgende periode is de Romeinse tijd, een periode die voor Aardenburg van wezenlijk belang is geweest.

Aardenburg werd gesticht door de Romeinen rond het jaar 175, en wel met een duidelijke voortgezette bedoeling. Om dit te verduidelijken moet kort iets vermeld worden over de Romeinse buitenlandse politiek.

Op het moment dat Aardenburg gesticht werd behoorde de streek al ruim 200 jaar tot het grote Romeinse rijk. In de jaren 50 van de eerste eeuw voor Christus werd geheel Frankrijk, België en Zuid-Nederland veroverd door Julius Caesar. Dit gebied werd bewoond door de Kelten of Galliers. Een van de Keltische stammen was die van de Menapiers, die de kust van Vlaanderen bewoonde. De Menapiers werden onderworpen tussen 53 en 57 voor Christus, in amper 5 jaar. Caesar heeft hier over geschreven in zijn oorlogsdagboek, "De Gallische oorlog" en dit feit markeert de grens tussen de prehistorie en de historie.

De historie of geschiedenis van een plaats begint in eigenlijke zin pas op het moment dat er voor het eerst over geschreven wordt.

Aardenburg werd gesticht naar aanleiding van een reeks plundertochten door de chauci, een noordgermaanse stam. Tegen zulk soort plundertochten hadden de Romeinen zich beschermd door langs hun grens, de Rijn, een groot aantal forten op te richten. De chauci omzeilden letterlijk deze zwaar bewaakte grens en vielen vanuit zee de scheldestreek binnen. Ze plunderden de streek grondig en Didius Julianus, de militaire bevelhebber van de Romeinse provincie Belgica waartoe deze streek behoorde, wist slechts met grote moeite de invallers te verslaan. Didius Julianus moet besloten hebben alles te doen om dit soort gevaarlijke situaties te vermijden. Hij bouwde hiertoe aan de kust een aantal forten, Catella. Het is heel wel mogelijk dat Aardenburg ook zo'n castellum was. De plaats was militair-strategisch natuurlijk zeer geschikt: het lag hoog door de zandheuvelrug, dus relatief gemakkelijk te verdedigen en vlakbij stroomde een kreek, zodat Aardenburg vrije toegang had naar de Noordzee.

Over de precieze aard van de nederzetting bestaat overigens nog twijfel. Er is een groep geleerden die meent dat Aardenburg een castellum was, een andere groep geleerden stelt dat het een stad was. Een aantal jaar geleden is een fraai compromis gevonden: waarschijnlijk is Aardenburg begonnen als militair fort, maar heeft zich later ontwikkeld tot een daadwerkelijke stad van regionaal belang. De nederzetting was rechthoekig van vorm ($\pm 150 \times 70$ meter) en had stevige muren van 4-5 meter hoog.

Voorts waren er ronde hoektorens en 4 poortgebouwen. De naam van de nederzetting is vermoedelijk afgeleid van de kreek die de Rudanna heette, een Keltische naam voor water (komt ook voor als Ronse, Rhone, e.d.). De Romeinen noemden de plaats naar de kreek waarschijnlijk Rodana of Rodanum. Oostelijk van de nederzetting lag vermoedelijk een handelswijk annex industriegebiedje. Via landwegen was Romeins Aardenburg verbonden met Brugge en Gent. Gezien het grote aantal vondsten weten we dat Aardenburg een welvarende bevolking gehad moet hebben en vrij intensief moet zijn bewoond.

Rond 235 kwam er een einde aan deze welvaart: door politieke onrust, belastingdruk, een kelderende economie en invallen van Germaanse stammen ging het met het Romeinse Rijk en dus met Romeins Aardenburg bergafwaarts. Vanaf 253 maakten de Franken de streek onveilig en rond 275 werd de stad grondig geplunderd. De Romeinen besloten Aardenburg niet meer op te bouwen, ook al omdat er een periode van klimaatverslechtering was aangebroken. De voortdurende overstromingen maakten Aardenburg tot een onbewoonbare plaats. Hiermee kwam een einde aan de Romeinse periode en begonnen de middeleeuwen.

3. DE MIDDELEEUWEN

De middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Aardenburg is in te delen in 3 fasen: A. tot ongeveer het jaar 1000, 2. van 1000 tot 1300, de bloeitijd van Aardenburg, C. 1300 tot 1500, het verval van middeleeuws Aardenburg.

A. Tot ongeveer 1000

Aardenburg was nadat de Romeinen vertrokken waren slechts een verlaten ruïne, bij tijd en wijle misschien bewoond door enkele arme schapentelers. Pas in de 8e eeuw worden er weer menselijke activiteiten uit Aardenburg gemeld. In 707 schenkt ene Ingelwara aan de St. Pietersabdij te Gent "12 Marisci in pago Rodanensis". Dat zijn: 12 moerasachtige gebieden in de streek van Rodanum. Misschien is er sprake geweest van wat bewoning van Aardenburg, maar dit was zeer kleinschalig: enkele hutjes of woninkjes, die beschermd werden door de afgebrokkelde muren van de voormalige romeinse nederzetting.

2. 1000 tot 1300

Van het jaar 1000 tot 1300 groeide Aardenburg uit van een onbeduidend buurtschap tot een belangrijke vlaamse stad. Hiervoor zijn een aantal redenen. Een open verbinding met het Zwin en de Noordzee: schepen konden dus hun goederen laden en lossen in de Aardenburgse haven. De Romeinse landwegen waren nog bruikbaar; vooral die naar Brugge was belangrijk, omdat dit dé grote stad in de omgeving was. Tenslotte waren er de resten van de Romeinse nederzetting, dat eerst diende als bescherming en later als een soort steengroeve, waarmee stenen gebouwen werden opgericht.

De groei en bloei van Aardenburg had alles te maken met de ontwikkelingen op het platteland. Reeds vóór 1200 werden grote delen van de veengebieden ten zuiden en westen van Aardenburg in cultuur gebracht. Deze ontginningen trokken mensen naar Aardenburg. Op het nieuwe land werd graan verbouwd dat in Aardenburg verkocht en verhandeld werd. Schapen werden op de schorren ten noorden van Aardenburg gehouden. Van het wol werd linnen gemaakt - in die dagen een belangrijk product. Vlees werd verhandeld, zout werd aan de kust gewonnen, vis op zee gevangen, turf werd gestoken in de veengebieden. Al deze producten werden verhandeld op de markten in Aardenburg.

Voorts waren er in de stad zelf enkele bierbrouwerijen, er waren pottenbakkers. Aardenburg was voorts lid van de Vlaamse Hanze op Londen, een verbond van Vlaamse handelssteden met grote voorrechten op de handel op Engeland.

Soms werd Aardenburg geholpen door de Vlaamse graaf, die het niet erg goed kon vinden met machtige steden als Gent en Brugge. Iets voor 1187 kreeg Aardenburg stadsrechten. Een eeuw later werd het een belangrijke bedevaartsplaats, door de pelgrimstochten naar de Mariakerk waar Onze Lieve Vrouwe van Aardenburg werd aanbeden. Engelse koningen, vlaamse graven, bourgondische hertogen en talloze gewone pelgrims brachten aan Aardenburg een bezoek.

3. 1300 tot 1500

Rond 1300 verkeert Aardenburg op het toppunt. De stadswallen werden toen uitgebreid, omdat men verwachtte dat de bevolking flink zou groeien. Het liep echter anders: Aardenburg verviel binnen één à tweegeneraties. Voor de ouderen die Aardenburg nog in haar bloeitijd gekend hadden moet dit een zeer trieste ervaring geweest zijn. De redenen voor deze snelle achteruitgang zijn eenvoudig te geven: De machtige steden Brugge en Gent vonden Aardenburg te machtig worden en hebben haar keer

op keer geplunderd. Verder waren de 14e en 15e eeuw zeer onrustige tijden vol met conflicten: conflicten tussen Frankrijk en Engeland die in Vlaanderen werden uitgevochten, conflicten tussen de Vlaamse steden onderling. Conflicten tussen bepaalde partijen in de steden zelf. Al deze conflicten kostten handen vol met geld, die niet besteed konden worden aan b.v. onderhoud van sluizen en dijken. Het langdurige turfsteeken zorgde voor een riskante verlaging van de grond en hierdoor nam het gevaar voor verzilting van de grond en overstromingen toe.

Bovendien was er opnieuw een periode van klimaatverslechtering aangebroken. Tussen 1325 en 1570 werden minstens 20 overstromingen geteld. Enkele daarvan waren voor de streek en ook voor Aardenburg catastrofaal.

Door al deze ontwikkelingen verarmde Aardenburg, vele mensen trokken weg en de stad kon niet meer aan haar verplichtingen voldoen. In 1327 werd het min of meer onder curatele gesteld door Brugge. In 1383 werd het op een verschrikkelijke wijze 3 dagen lang geplunderd door de Gentse Klauwaerts onder leiding van Frans Ackerman. Deze plunderingen is Aardenburg nooit te boven gekomen.

Het inwonersaantal spreekt wat dat betreft boekdelen. Rond 1300 moet Aardenburg zo'n 4000-5000 inwoners gehad hebben, een grote stad voor die tijd. In 1496, krap 2 eeuwen later, woonden er nog maar 60 gezinnen.

4. DE NIEUWE TIJD TOT DE 2E WERELDOORLOG

De 16 eeuw begon voor Aardenburg miserabel. Het zou echter nog erger worden door een nieuwe grote oorlog: de 80-jarige oorlog vanaf 1568. Geuzenbenden trokken bij tijd en wijle de Westerschelde over, zoals in 1572 toen zij de St. Baafskerk verwoestten. In die tijd werd ook de Mariakerk totaal geplunderd, waardoor een einde kwam aan Aardenburg als bedevaartplaats. In 1583 werden de dijken doorgestoken en kwam het gehele land onder water te staan. Hierdoor verdween het karakteristieke middeleeuwse landschap rond Aardenburg.

In 1587 werd Aardenburg ingenomen door Spaanse troepen. Dit kostte weinig moeite omdat er nog nauwelijks mensen woonden. In 1604 veroverde Prins Maurits Aardenburg. Sinds die tijd behoort Aardenburg tot Nederland. In 1620 werd Aardenburg op moderne wijze opnieuw omwaid, maar de vesting Aardenburg was een stuk kleiner dan de middeleeuwse. Het grondgebied dat niet omwaid was, werd oude stad genoemd. In die tijd vormde Aardenburg een toevluchtsoord voor protestantse geloofsvluchtelingen uit Vlaanderen.

Omdat Aardenburg een grensplaats geworden was viel haar traditionele achterland weg. Alle handel in de streek werd verzorgt door Sluijs en voor Aardenburg bleef feitelijk alleen de landbouw over.

Na de vrede van Munster, die een einde maakte aan de 80-jarige oorlog, begonnen Hollandse en Zeeuwse ondernemers buiten de stad de dijken te herstellen en de polders opnieuw droog te maken. Dit is op een vrij korte termijn gebeurd en dat verklaart het platte polderland en de verre horizonten rond Aardenburg.

Een belangrijk jaar in de geschiedenis van Aardenburg is 1672. In dat jaar verdreven enkele honderden Aardenburgse

verdedigers een Franse troepenmacht van rond de 5000 soldaten. Dit feit leeft voort als de berenning van Aardenburg en het was voor Nederland een grote opsteker in een tijd van alleen maar tegenslag.

In 1747 was Aardenburg minder fortuinlijk, want toen werd het wel veroverd door Franse troepen, overigens slechts voor een korte tijd.

De 2e helft van de 18e eeuw was een rustige tijd en een tijd van agrarische voorspoed, vooral voor de grootgrondbezitters. Zij lieten in Aardenburg grote herenhuizen neerzetten, die nog steeds te zien zijn.

In 1795 werd Aardenburg en geheel Zeeuws-Vlaanderen ingelijfd bij Frankrijk en was het dus geen grensplaats meer. In de Franse tijd die tot 1814 duurde vestigden zich veel rijke Belgen en Fransen rond Aardenburg, zodat veel grondbezit in Belgische en Franse handen kwam. Ook tegenwoordig is dit voor een belangrijk deel nog zo. De Belgische immigratie ging door na 1814. Pas in 1830, na de Belgische opstand werd Aardenburg weer een grensplaats.

Sinds die tijd is Aardenburg een plaats voornamelijk levend van de landbouw. Een stimulans voor modernisering van de landbouw was de oprichting van de landbouwcoöperatie "Welbegrepen Eigenbelang" door de Aardenburgse notabele Vorsterman van Oyen, maar grootschalige mechanisatie vond pas plaats na de 2e wereldoorlog. Naast graad was ook vlas van betekenis in St. Kruis en Eede. Dit is nu echter verdwenen vanwege de oorlogsschade en Belgische concurrentie.

Tijdens de eerste wereldoorlog toonde Aardenburg gastvrijheid voor de grote stroom Belgische vluchtelingen en bleef het zelf buiten oorlogsgevaar.

5. ONZE TIJD. NA DE 2E WERELDOORLOG

Tijdens de 2e wereldoorlog was Aardenburg minder fortuinlijk. In 1941 werden de gemeente Aardenburg, St. Kruis en Eede gefuseerd, een situatie die na de 2e wereldoorlog gehandhaafd bleef.

De bevrijding in september- oktober 1944 ging met veel ellende gepaard. West-Zeeuws-Vlaanderen lag voor de Duitsers en de geallieerden zeer strategisch ten opzichte van de grote haven Antwerpen. De bedrijding is dan ook pas gekomen na lange en verbitterde gevechten, verwoestingen en een groot verlies aan mensenlevens.

Aardenburg en Eede lagen wekenlang in de vuurlinie. Op 13 oktober werd Eede bevrijd door Canadese troepen, maar van het dorp was vrijwel niets meer over. Aardenburg werd bevrijd op 19 oktober en ook daar waren grote verwoestingen. Verscheidene weken had men geleefd in versterkte onderkomens, provosorische schuilplaatsen en kelders. 40 burgers waren bij de strijd gedood, een groot aantal gewond en velen waren dakloos geworden.

Op 13 maart 1945 keerde Koninging Wilhelmina in Eede na 5 jaar ballingschap in Engeland weer terug in Nedrrland. De wederopbouw werd krachtig ter hand genomen onder leiding van de energieke bugemeester en oud-poolreiziger Sjef van Dongen.

Aardenburg, Eede en Sint-Kruis kregen moderne voorzieningen en het verenigingsleven kwam tot grote bloei. Kleine indus-

trie kwam van de grond en met grote inspanningen werd een sportpark gebouwd. Thans wordt getracht deze voorzieningen in stand te houden en waar mogelijk uit te breiden.

Demografie

per 1 januari 1992 woonden er 3720 inwoners op een oppervlakte van ongeveer 4871 ha.

de grootste kern is Aardenburg met 2398 inwoners, Eede volgt met 973 inwoners en Sint Kruis tenslotte telt 349 zielen.

Rond de kernen zijn diverse wijken en buurtschappen te vinden zoals Draaibrug, het Eiland, de Vuilpan, de Biezen en de Valeiskreek.

Aardenburg vergrijst langzamerhand. Het percentage bejaarden is er - evenals in de de andere plaatsen van West-Zeeuws-Vlaanderen.

De bevolking kan beschikken over een groot aantal voorzieningen: een sportpark met zwembad, speeltuin, tennisbanen, voetbalvelden en een wandelpark. Voorts is er een bibliotheek, een museum, 3 dorpshuizen en 2 gymzalen.

Wat betreft het onderwijs: er zijn 3 basisscholen, 2 in Aardenburg en een in Eede. Voor vervolgonderwijs is men aangewezzen op Oostburg, Schoondijke, Ijzendijke, Terneuzen en Vlissingen. Veel kinderen gaan op school in België, met name Maldegem, Eekloo en Brugge.

Aardenburg beschikt over een bejaardentehuis "Coensdike" en voorts zijn er een aantal bejaardenwoningen.

Aardenburg heeft een rijk geschakeerde religieuze bevolking. De inwoners rekenen zich tot de Rooms-katholieke, nederlands-hervormde, gereformeerde of doopsgezinde geloofsgemeenschap. Er zijn 6 kerken.

Eede is overwegend katholiek, ruim 90%.

Aardenburg is voor ongeveer 75% katholiek en voor 25% protestant.

Sint kruis is eveneens overwegend katholiek.

Economie

De belangrijkste economische pijler van Aardenburg is de landbouw met grote tot zeer grote landbouwbedrijven op de zware Zeeuwse klei ten noorden van de zandheuvelrug Sint Kruis-Heille. Op de zandgronden ten zuiden van de zandheuvelrug treft men kleinere bedrijven aan, waaronder vooral in en rond Eede veeteelt.

De laatste tijd zijn glascultures ontstaan en zijn boomgaarden aangeplant.

Bloemeteelt is er op bescheiden schaal.

Te Eede bestaat sedert enkele jaren het bedrijf Seyntex, dat hoofdzakelijk kleding vervaardigt. Wat ouder is de breigoederenfabriek Trico Luxe te Aardenburg. Verder is er een metaalwarenfabriek, een wafelbakkerij en een fabriek voor rolluiken, zonwering, e.d.

Voorheen was er ook een bekende steenfabriek, maar deze is begin van dit jaar gesloten.

Niet onbelangrijk is het kooptoerisme, vooral in het weekend en tijdens hoogtijdagen. Ook het dagtoerisme is van belang als veel gasten die aan de kust verblijven een tocht maken naar het achterland of een van de vele toeristische routes.

In Aardenburg zijn ten behoeve van de toeristen en verblijfsrecreanten 2 hotels, een camping en verscheidene particuliere vakantieverblijven. Voorts zijn er een aantal restaurants en cafés.

In Aardenburg treft men een redelijk groot aantal winkels aan. Afgezet op het aantal inwoners is Aardenburg zelfs overbewinkeld. De gemiddelde grootte is bovendien groter dan het landelijk gemiddelde.

Veel inwoners werken buiten de eigen woonplaats.

Bezienswaardigheden

Aardenburg telt een groot aantal bezienswaardigheden, vooral van cultuur-historische aard.

Er is nog één middeleeuwse stadspoort: de Kaaipoort, dsie ook wel de West - of Waterpoort wordt genoemd. Vóór de Kaaipoort lag de Aardenburgse haven, die in 1813 werd gedempd. tegenwoordig is dit een parkeerplaats waar ook de fontein ligt met de 4 kikkers die de kernen van Aardenburg voorstellen.

Aardenburg is beroemd om haar St. Baafskerk uit de 10e eeuw. In de 14e eeuw werd de kerk herbouwd. Niet alleen de grootte is bijzonder, ook de beschilderde graven die tijdens restauratiewerkzaamheden in de jaren '50 werden gevonden. Tijdens de 2e Wereldoorlog werd de kerk ernstig beschadigd, maar in 1959, precies 1000 jaar na de oprichting, weer plechtig in gebruik genomen. De kerk is voorts beroemd vanwege de befaamde jaarlijkse uitvoeringen van de Matthäus Passien van Johann Sebastian Bach. Deze uitvoeringen worden gerekend tot de beste van Europa. Verder vinden er concerten plaats, b.v. in het kader van het festival van Zeeuws-Vlaanderen.

Aan de Weststraat, Markstraat, de Oude Kerkstraat en Tuimelsteenstraat, dus in het oude hart van Aardenburg, vindt men fraaie 17e en 18e eeuwse woningen. In sommige daarvan zijn interieur-schilderingen aangetroffen. Vele woningen dragen een aparte naam, zoals de Zonne, de Krab, de Arend, de Sevensterre. Bekend is de Meiboom of het Burgerweeshuis met een eigenaardige dubbele gevel.

In de Weststraat staat nog de R.K.kerk, een kerk uit 1850 en de doopsgezinde kerk "De kerck het lam tot Aerdenburgh".

In het gemeentelijk archeologisch museum bevindt zich een bijzondere collectie bodemvondsten uit Aardenburg uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Elk jaar wordt op de bovenetage een thematentoonstelling gehouden. Achter het museum ligt een botanische tuin.

Op de Markt staat de gedenknaald van G.A. Vorsterman van Oyen, die in 1877 de eerste landbouwcoöperatie stichtte. Hij was voorts schrijver, dagbladuitgever, archivaris en lid van de gemeenteraad, de Provinciale Staten en de Tweede Kamer.

Aan de andere zijde van de Markt staat het stadhuis met het Vorsterman van Oyen carillon. Onder het stadhuis ligt het stadsarchief met een schat aan oude documenten vanaf 1201.

Binnenkort krijgt Aardenburg er 2 cultuur-historische monumenten bij. Het eerste is een pas gevonden middeleeuwse grafkeleder aan de beekmanstraat. Het tweede is een gereconstrueerd poortgebouw van het Romeinse castellum aan de Burchtstraat. Beide monumenten zijn van toelichtingen voorzien.

Rond Aardenburg treft men nog restanten aan van de middeleeuwse en 17e eeuwse omwallingen aan.

In Eede staan drie monumenten ter herinnering aan de bevrijding en de terugkeer van Koningin Wilhelmina.

In Sint Kruis staat een 15e eeuwse dorpskerk met een plumpe toren. Vanwege de vorm wordt deze in de volksmond ook wel de "Peperbusse" genoemd. In de kerk worden in het winterseizoen kaarslichtconcerten uitgevoerd, die zeer druk bezocht worden. Nabij Sint kruis ligt het zgn Toniobosje, een beschermd natuurgebied.

Bij Aardenburg ligt het landgoed de Elderschans met een park en een rijk vogelleven. Voorts komen rond aardenburg nog enkele zeldzame diersoorten zoals de boomkikker, de rugstreep-pad en de kamsalamander.

De gemeente kent diverse kreken nabij Aardenburg en Sint Kruis en hier en daar treft men nog fraaie dijken met knotwilgen aan.

Via Aardenburg lopen enkele toeristische routes, zoals de smokkelroute, de kreken - en dijkenroute, de westerschelderoute en de schansroute.

In Aardenburg zelf lopen twee wandelroutes